

Spirit of Bosnia / Duh Bosne

An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

30 BOSANSKOHERCEGOVAČKIH UMJETNIKA

Kako su naslikali život, smrt, hranu i lutanje i šta možemo naučiti od njih

Ako je umjetnost ogledalo okrenuto prirodi, dobrodošli smo pogledati u nju.

U ovom eseju bosanskohercegovačka umjetnost se posmatra kroz prizmu najvažnijih faza ljudskog postojanja: kako volimo, patimo i kako se radujemo. Kako radimo, cijenimo svoje domove i hranu. Kako lutamo svijetom i kako umiremo.

I kako na kraju dostižemo besmrtnost.

KAKO VOLIMO

Djelo "Na ljetovanju" Đoke Mazalića vodi nas u spavaču sobu dvoje ljubavnika.

Žena sjedi, ne gledajući u svog partnera. Drži se za ruku kao da pokušava spriječiti srce da joj iskoči iz grudi.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Đoko Mazalić Na ljetovanju, around 1927, oil on canvas, 97x125 cm, object n. 443

Možemo prepostaviti da svom partneru postavlja vjerovatno najvažnije pitanje koje dvoje ljudi međusobno može imati ali odgovor koji je dobila joj je sigurno slomio srce.

Pozadina može simbolizirati sve što hladne, tihe, stjenovite planine predstavljaju: odjekivanje vlastitih riječi ili neugodno mrazno jutro koje bi najradije preskočili.

Kad god pogledamo ovo djelo detaljno urađena pozadina će nam privući pažnju i sigurno ćemo znati da su planine dio odgovora.

Nastavak ove priče nalazimo u Mazalićevom djelu pet godina kasnije.

'Herojski kraj' kreiran je 1932.

Vidimo isti krevet. Partnera nema. Planinski lanac iza žene je sada samo jedan vrh na kojem gori vatra.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Đoko Mazalić 'Herojski kraj', 1927, oil on canvas, 87,5x125 cm, object n. 438

Možemo zamisliti ovo kao priču o Kuli, jednoj od Velikih Arkana u Tarotu.

Stoljećima je predstavljala simbol očaja, razočarenja i propasti svih nada.

Ovu simboliku Kule koristi još jedan bosanskohercegovački umjetnik, Kantardžić Narcis. Skoro 90 godina nakon 'Herojskog kraja' stvorio je djelo koje prikazuje kulu u plamenu.

Kantardžić Narcis, 2020

Dakle, očaj i propast svih nuda. Međutim, kako bi bilo da zamislimo nekakav sretan kraj ovdje?

Pogledajmo svjetionik Gondora u drugom filmu 'Gospodar prstenova'.

Iza ovoga stoji priča o nadi i radosti.

Dakle, kralj Denethor, zaslijepljen tragedijom i strahom, odbija zatražiti pomoć u trenutku kada prijetnja Orka postaje neizbjegna.

Hobit Pippin se iskrada i pali svjetionik, što označava poziv za pomoć.

From 'The Lord of the Rings: The Return of the King'

Đoko Mazalić, A Heroic End, detail

Zatim se prikazuje nevjerojatno inspirativna i upečatljiva scena svjetionika koji gore sve dok Aragorn ne vidi poruku u Edorasu, glavnom gradu Rohana.

From 'The Lord of the Rings: The Return of the King'

Kralj Rohana, Theoden, izgovara svoju čuvenu rečenicu "I Rohan će odgovoriti" i to je to.

Sretan završetak ove epizode, prijateljstvo je obnovljeno, stiže pomoć, te u herojskoj borbi nalazimo svoju slavu.

Jer upravo je tako Mazalić odlučio nazvati svoje djelo.

Ono što je nevjerojatno kod umjetnosti je to što kada je promatramo mi sami odlučujemo šta se tu dešava.

Je li ova žena uništena kao u kuli Tarota ili traži (i dobiva) pomoć kao u 'Gospodaru prstenova'? Na nama je da odlučimo.

Situacija se mijenja u djelu Jovana Bijelića iz 1921.

Kao što su prethodne priče bile o tome kako žena dobija odgovor koji joj slama srce, sada je žena ta koja slama srce.

Kako je ljubavnik gleda, kako je napolnjen okrenut prema njoj i kako mu dlan strpljivo leži na krilu. On čeka.

Žena gleda pravo ispred sebe, ne pokazujući gotovo nikakvo saosjećanje, osim što luk njenih obrva možda pokazuje neku tugu.

Painting: National Museum in Belgrade

ЛJUBAVNIK U ПРЕДЕЛУ (КОМПОЗИЦИЈА ПОРТРЕТА), 1921.
уље на платну, 160,5 x 110,5 цм
д.з.: Бијенал 921
инв. 472
Уступило Министарство просвете, око 1934.

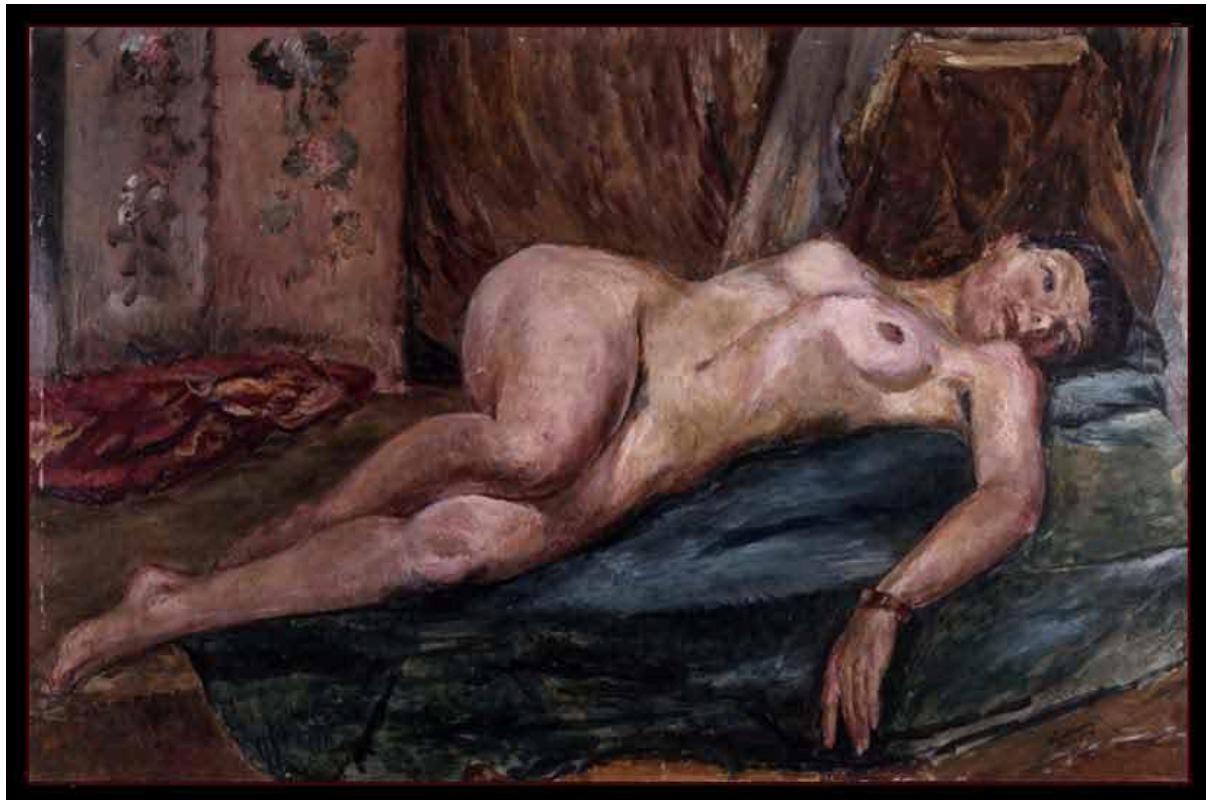
21

Zeleno drveće iza njih nagovještava: još uvijek ima života u ovoj ljubavi. Samo pustite da vrijeme prođe i bit ćete dobro.

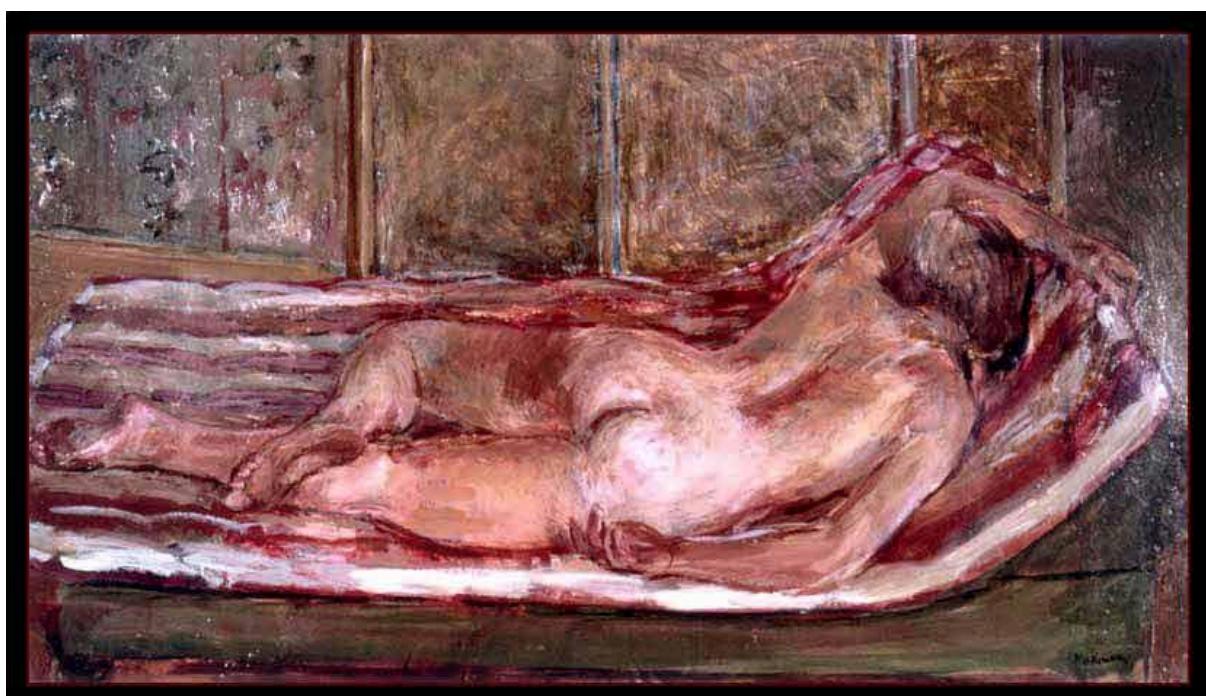
KAKO PATIMO

I tako čekamo. I tako. Čekamo.

Kosta Hakman, Akt, 1936 Source: Project Rastko

I tako. Čekamo.

Kosta Hakman, Akt, 1937 Source: Project Rastko

Slike žena u krevetu Đoke Mazalića i Koste Hakmana pružaju vrlo širok spektar osjećaja i senzacija.

Ipak, prije svega, skoro poput Belle u 'Mladom mjesecu' (i dopustite mi da govorim o sagi 'Sumrak' na neironičan način!), one su smrznute, ukočene i same. A godišnja doba se smjenjuju.

From 'The Twilight Saga: New Moon'

Možemo vidjeti te žene u položajima u kojima ljudi obično ne odmaraju. To nisu položaji za 'pusti me da malo odspavam', nego kada nas osjećaji i događaji obuzmu i na trenutak posustanemo.

Ili kada izađemo iz moda preživljavanja, osjećamo se sigurno i dopustimo si da ostanemo u krevetu, spavamo i oporavimo se, a to može trajati danima, sedmicama, mjesecima, sve dok se ne napunimo energijom i budemo spremne za korak dalje.

Stvar je u tome da smo mi, žene i djevojke, bile iste prije 500, 100 i 20 godina: volimo hrabro i snažno, srca su nam otvorena za ljubav i prijateljstva, hrubre smo da budemo prisutne i da izrazimo svoje mišljenje.

Imamo hrabrosti nositi srce na rukavu.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Roman Petrović, Portret sestre, 1917, oil on canvas, 86x70,5 cm, object n. 1170

Petrovićev 'Portret sestre' je vrlo moćno djelo. To je izjava.

Crvena odjeća s izraženim cvjetnim uzorkom. Miran, izražen pogled dva tamna oka. Rumeni obrazi. Dvije pletenice. Ruka na boku. Tmurno nebo, malo svjetlosti se probija kroz oblake.

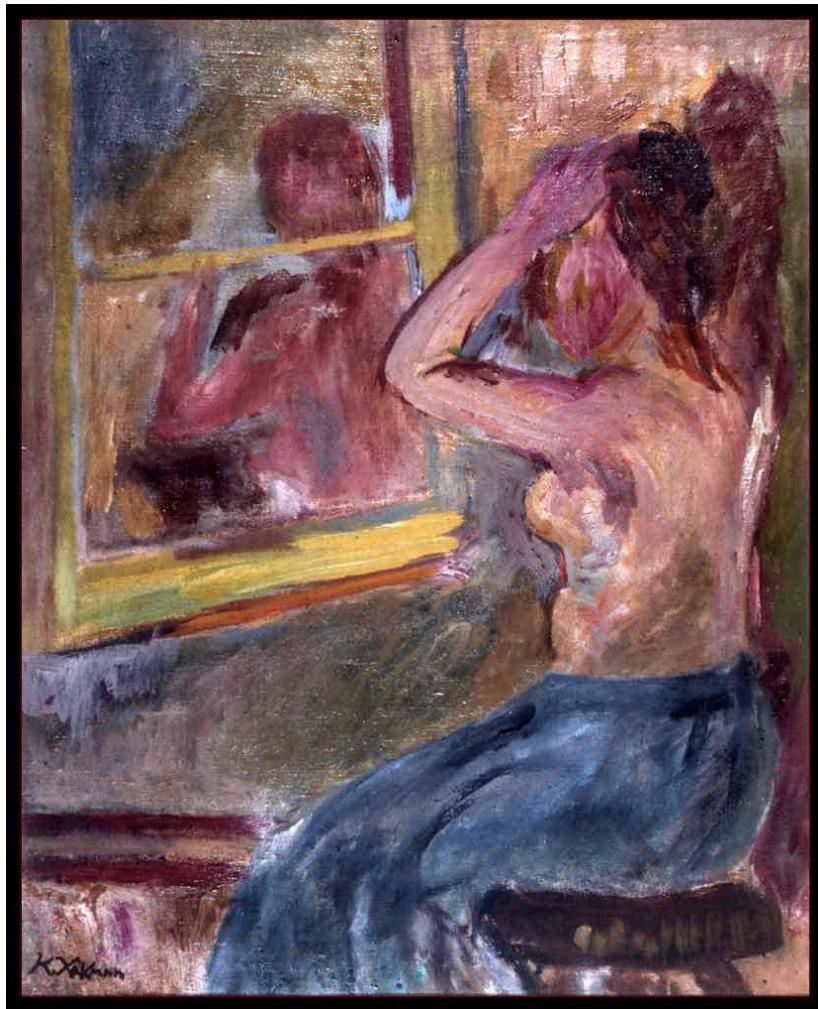
I središnji element portreta je krizantema koja više nalikuje plamenu nego cvijetu.

Sve u vezi s ovim djelom daje nadu i jaku volju za životom.

I tako živimo.

KAKO SE RADUJEMO

Pogledamo se u ogledalo, vidimo osobu koju poznajemo i vidimo nadu.

Kosta Hakman, Akt, 1955
Source: Project Rastko

Tuširamo se, pospremamo krevet i radni prostor, udišemo svjež zrak kroz prozor koji se najvjerojatnije nije otvarao danima i sedmicama.

Oživljavamo.

Bosanskohercegovački pjesnik Mak Dizdar u svojoj pjesmi "Madderfeld" kaže:

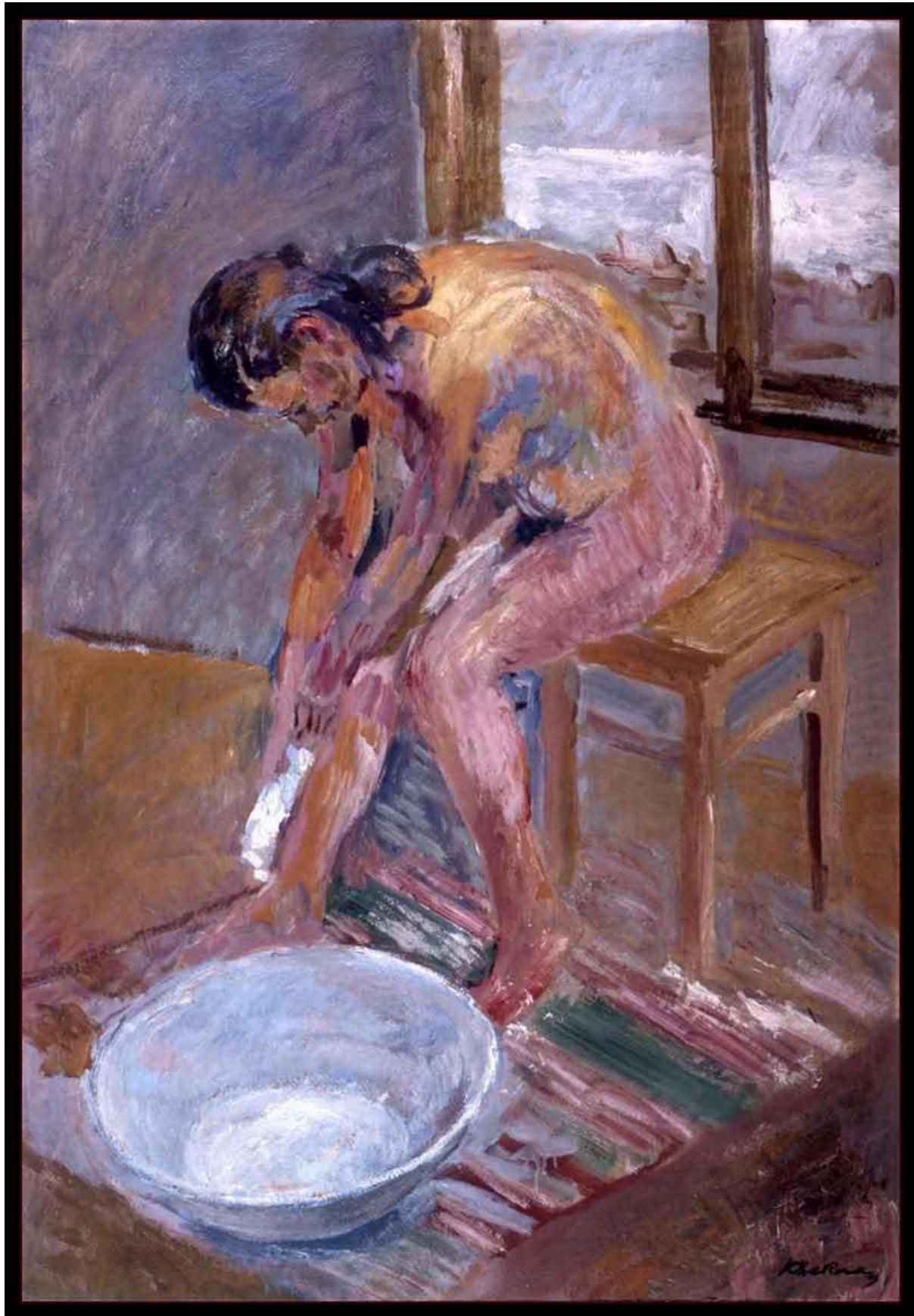
Moja nada je prst u stupu svjetla

Moje svjetlo leži u toj nadi

Ovom vjerom svoju vjeru čuvam

Ovu vjeru koja imena nema".

Mahmutčehajić, R., Risaluddin, S., Jones, F. R. (2011). *Across the River: On the Poetry of Mak Dizdar*. Združene države Amerike: Fordham University Press

Kosta Hakman, Pranije, 1960 Source: Project Rastko

Todor Švrakić je kreirao djelo, 'Slavoluk' 1919. godine. Veselo je i vedro, nebo je lijepo i plavo, dvije žene stoje na suncu i razgovaraju, a jedna od njih drži cvijeće.

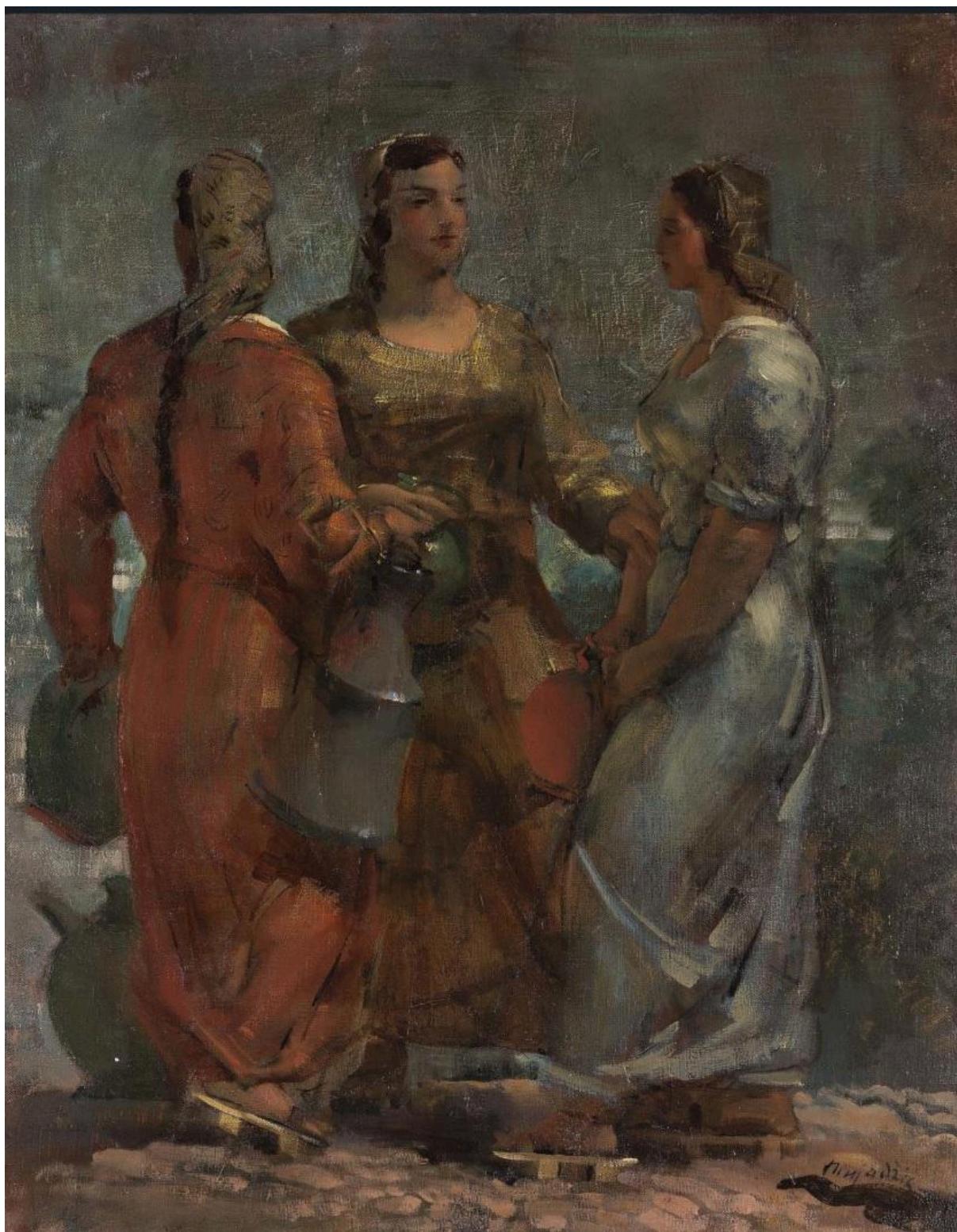
Dok prolazimo kroz krug života, kada smo zaljubljeni i slomljenog srca, a zatim ne osjećamo ništa i čekamo, onda se dižemo u nadi i onda, na kraju nađemo razlog za slavlje.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Todor Švrakić Slavoluk, 1919. oil on canvas, 69x94 cm, object n. 454

Prijateljstva, iskrenost, partnerstvo, povjerenje, radost u zajedničkom radu i ostale stvari koje međusobno dijelimo. Cigaretе nakon napornog dana, mali tračevi za vrijeme pauze.

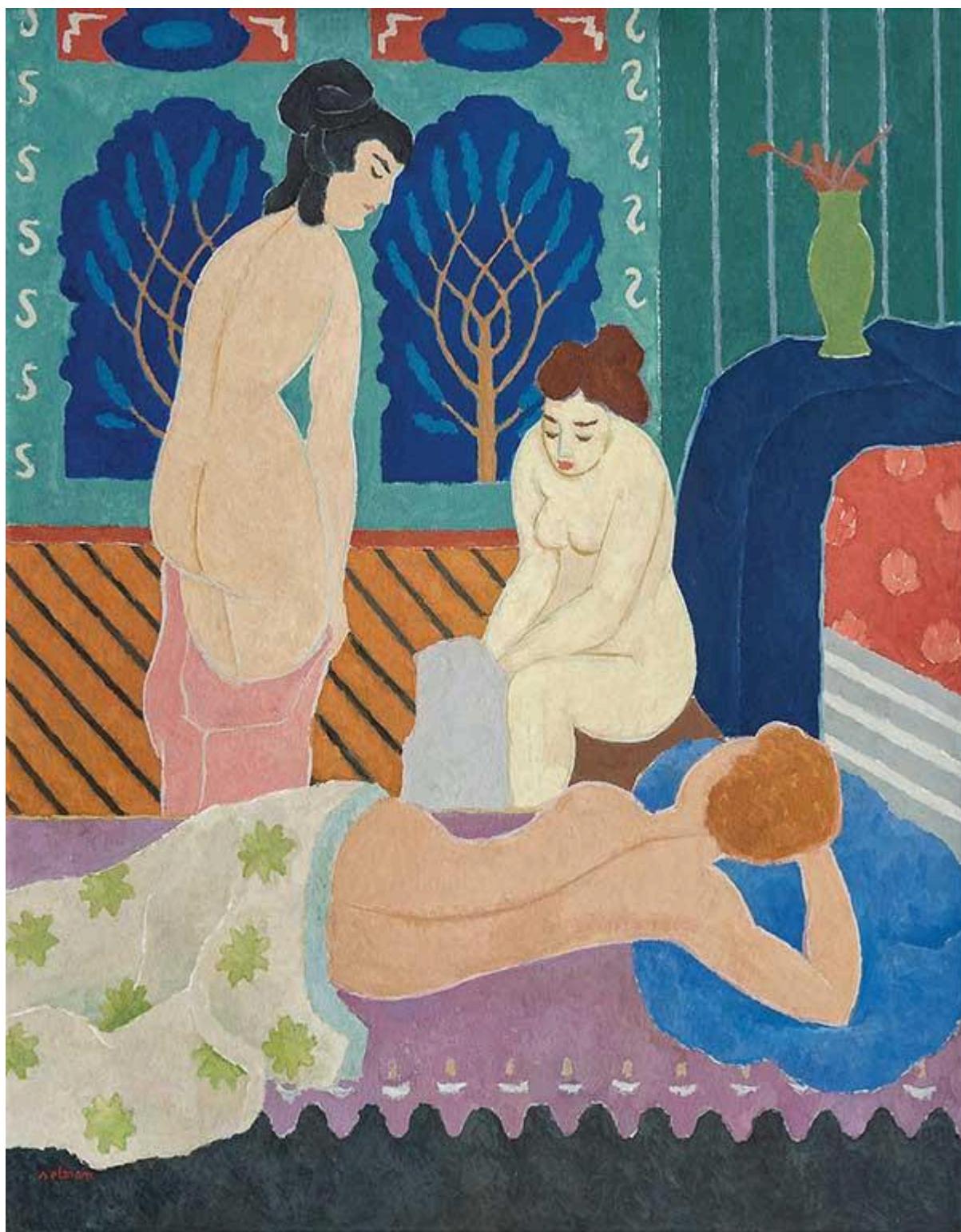
Preljepo ljudsko iskustvo uhvaćeno na platnu pruža nam priliku da od likova naučimo kako proslaviti život.

Omer Mujadžić, The Three Graces, 1938-39

Omer Mujadžić, Untitled 1938-39

Behaudin Selmanović Women from Sarajevo, 1967

Poput ovog djela Đoke Mazalića. U njemu ima toliko života, bukvalno možemo osjetiti topli sunčani dan, čavrljanje muškaraca, miris ljetnog drveća, trave, cigareta i tkanine.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Đoko Mazalić Kockari, 1920, oil on canvas, 115,5x154 cm, object n. 3271

Ono što je uistinu fascinantno u Mazalićevom djelu 'Kockari' je to koliko precizno pokazuje godine svojih likova.

Možemo vidjeti bore i sijede brade, kao i mlada, neobrijana lica. Znamo da svi uče jedni od drugih - mudrost koju su stari stekli kroz godine ili energija mlađih, svi pronalaze nešto važno jedni u drugima.

Muzej Sarajeva, Petar Šain, Stari Muslimani piju kafu

Razgovaraju, puše, pričaju viceve i dijele priče o pustolovinama i bitkama.

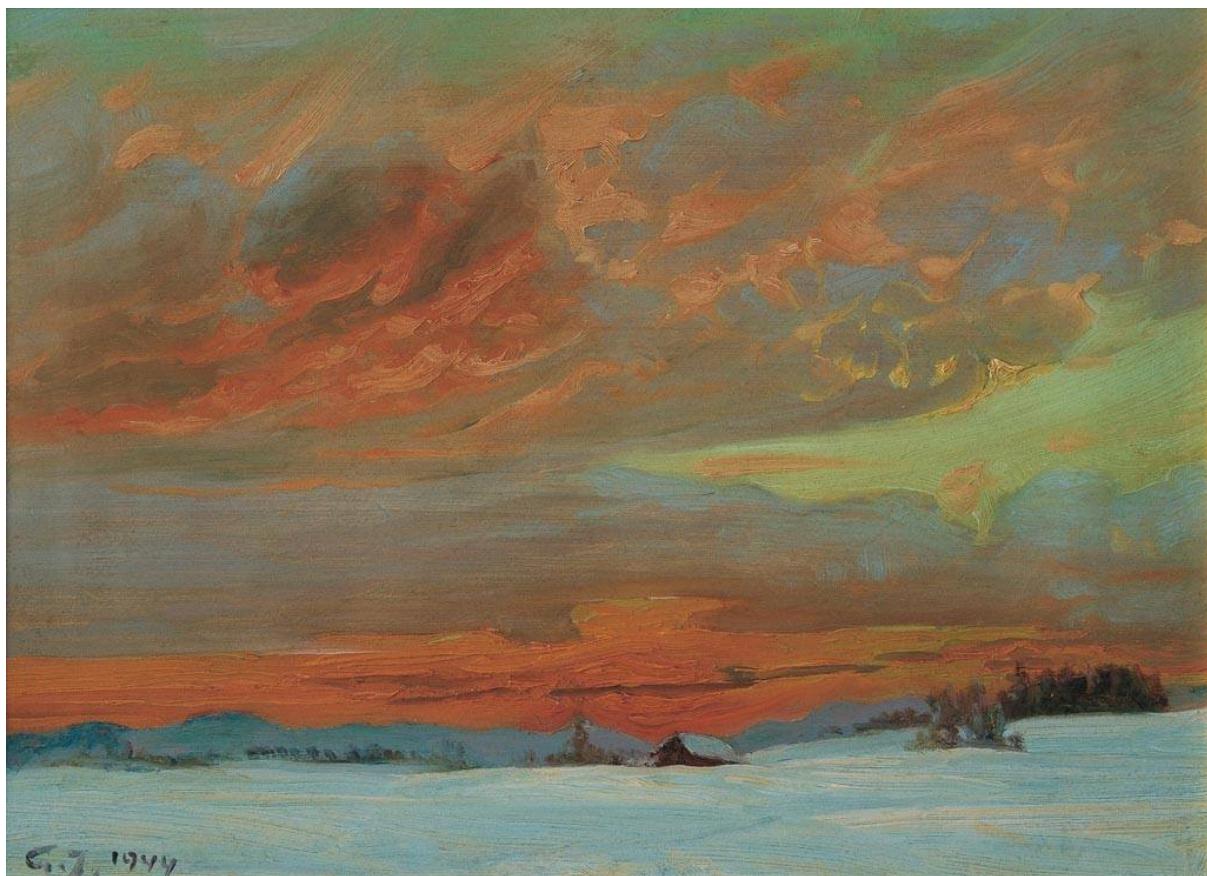
Neke od tih priča možemo čuti u djelu 'Derviš i smrt' Meše Selimovića, dok se pripovjedač, religiozna osoba, prisjeća svoje službe u vojski:

"Noći su bile sparne, ravnica je tiho disala na mjesecini, kao more, bezbroj žaba u nevidljivim pištalinama odvajalo nas je prodornim glasovima od ostalog svijeta, potapajući nas strašnim brujanjem koje su stišavale tek maglene zore, dok su se bijela i siva isparenja vukla nad nama kao u samom početku svijeta.

Najteža od svega bila je tačnost tog izmjenjivanja, njegova neizmjerenljivost. U jutro su magle bivale ružičaste, i nastajao je najpriyatniji dio dana, bez vlažne sparine, bez komaraca, bez polubudnih noćnih mučenja.

Upadali smo u dubok san, kao u bunar".

Selimović, Meša., Fabrio, Nedjeljko. *Derviš i smrt.* Hrvatska: Školska knjiga, 1980.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Gabriel Jurkić Zimska večer, 1940, oil on cabord, 29,7x39,6 cm, object n. 1515

"Ako je padala kiša, bilo je još gore, vidik se zatvarao, čučali smo zbijeni i čutali, izmučeni hladnoćom, kao da je zima tek počinjala, ili pričali, ma šta, ili pjevali, razdražljivi i opasni kao vukovi.

Čadori su prokišnjavali i škropili nas sivom kišom, voda je izvirala ispod naših ležaja, zemlja se pretvarala u neprohodno blatište, i bili smo ulovljeni u svojoj nevolji, kao uvijek.

Vojnici su pili, bacali kocku ispod natkriljenog čebeta, svadjali se, tukli".

Selimović, Meša., Fabrio, Nedjeljko. Derviš i smrt. Hrvatska: Školska knjiga, 1980.

Petar Šain, RAZGOVOR NA ĆEPENKU, private collection

I tako dok se prisjećaju svojih herojskih dana, piju kafu, odmaraju se.

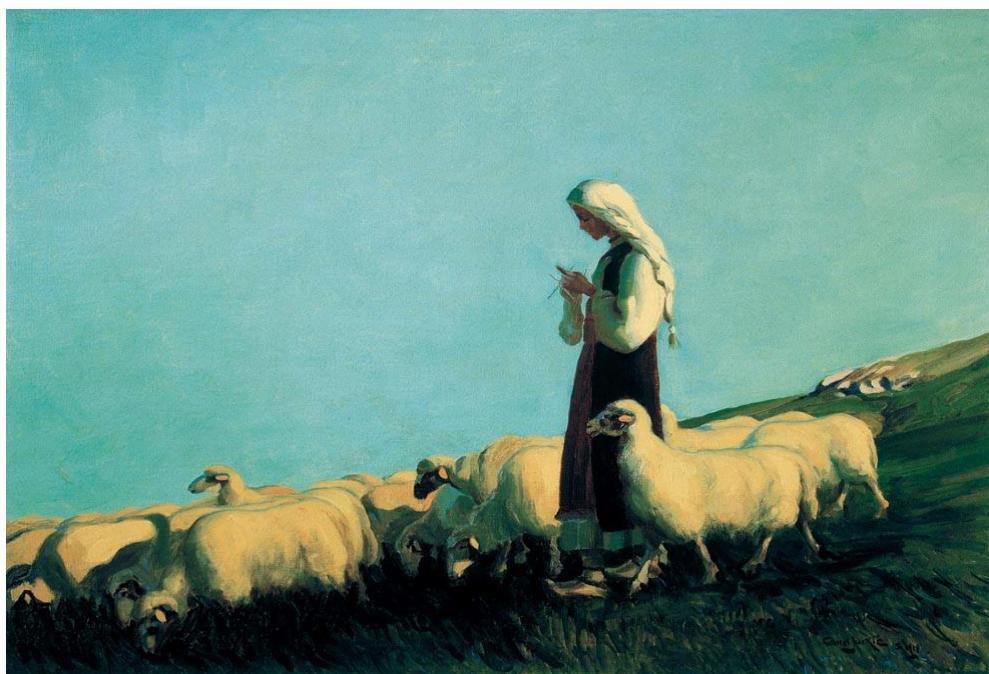
I rade.

KAKO RADIMO

Bosanski slikari su nam podarili mnogo nevjerovatnih djela koja slave naporan rad.

Djelo 'Kod ovaca' Gabriela Jurkića iz 1918. govori o tome kako su život, rad i priroda međusobno povezani.

Kao da izjavljuje Shakespearovu misao 'Cijeli svijet je pozornica' opisujući kako se stanja ljudskih bića preljevaju iz jednog u drugo.

Gabrijel Jurkic,
Kod Ovaca,
1918,
Memorial
gallery of
Gabriel Jurkić

Vidimo ovce, neke su mlađe, neke starije. Neke su zaokupljene travom, a neke okolinom, radoznale su, uzbudjene.

Pastirica je zauzeta pletenjem, a vuna je, naravno, nusproizvod ovaca. Čak je i njena kosa skupljena u pletenicu dio ove predstave.

Brinemo se o ovcama, a one nam zauzvrat daju vunu.

Pletemo odjeću za porodicu, dok nam majke pletu kosu. A onda im ruke postaju hladne pa im dajemo rukavice koje smo napravili.

A onda se te ruke brinu o njivi. I tako se krug zatvara.

Sličnu priču možemo vidjeti i u djelu Gabrijela Jurkića 'Pogled na Livno', ali ovdje je sama priroda lik, kao i selo u uglu.

Horizont je svijetao, plav i zelen, selo je detaljno naslikano i to daje cjelini sasvim drugu perspektivu za gledanje.

Gabriel Jurkic, Pogled na Livno, 1955, Memorial gallery of Gabriel Jurkić

A što se tiče partnerstva. Što se tiče ljudi, koji rade, podržavaju jedni druge, pružaju jedni drugima bez ikakve zavisti i nadmetanja radeći svi zajedno na jednom cilju.

Očito je pastirica fokusirana na svoje pletenje, a ne na prirodu oko sebe. Nema vremena za to.

Više o tome možete pronaći u djelu – ‘Kopači’ Đoke Mazalića iz 1918.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Đoko Mazalić Kopači, 1918, oil on canvas, 64x84 cm, object n. 3630

Čini se manje sretnim zbog oblačnog sivog neba, gušćeg horizonta i općenito zbog držanja žena. Nemaju vremena da se dive čudima prirode, marljivo rade.

Ipak, boja tla koje obrađuju nam daje neku smirenost.

Ovo postavlja ritam slike. Radnici znaju šta rade danas i znat će šta rade sutra.

Mir monotonog rada.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Todor Švrakić Planinski pejzaž, oil on canvas, 64,5x131,5 cm, object n. 126

Omer
Mujadzic,
Zeteoci,
1938-39

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Vlado Marjanović, Kosačka brigada, 1950. oil on canvas, 96,5x137 cm, object n. 235

KAKO DOLAZIMO KUĆI

A kad završimo s posлом, vraćamo se kući.

Apsolutno sigurno postoji nešto što se ističe u porodici i domu u bosanskoj kulturi. To se može osjetiti u svim oblicima. Safet Zec je bez sumnje jedna od najznačajnijih ličnosti bosanskohercegovačke umjetnosti.

Stvorio je djela koja prikazuju nježnu ljubav i ljepotu udobnosti doma.

Safet Zec, My
sister's room,
1975 National
Gallery of
Bosnia and
Herzegovina,
Safet Zec Soba
moje sestre, oil
on canvas,
92x120 cm 3420

[Safet Zec, Camera di mia madre, 1976](#)

Iako na ovim slikama nema ljudi, ipak se osjeća snažna prisutnost porodice kroz imena koje je umjetnik dao ovim slikama - Soba moje sestre i Soba moje majke.

Djela Safeta Zeca po mnogočemu podsjećaju na klasični bosanskohercegovački film 'Kod amidže Idriza' redatelja Pjera Žalice.

From the film 'Days and Hours'

To je priča o porodici koja se razdvaja i ponovo sastaje, kako se odvija slično u djelima Safeta Zeca u pogledu nježnog spektra boja i općenitog osjećaja udobnosti.

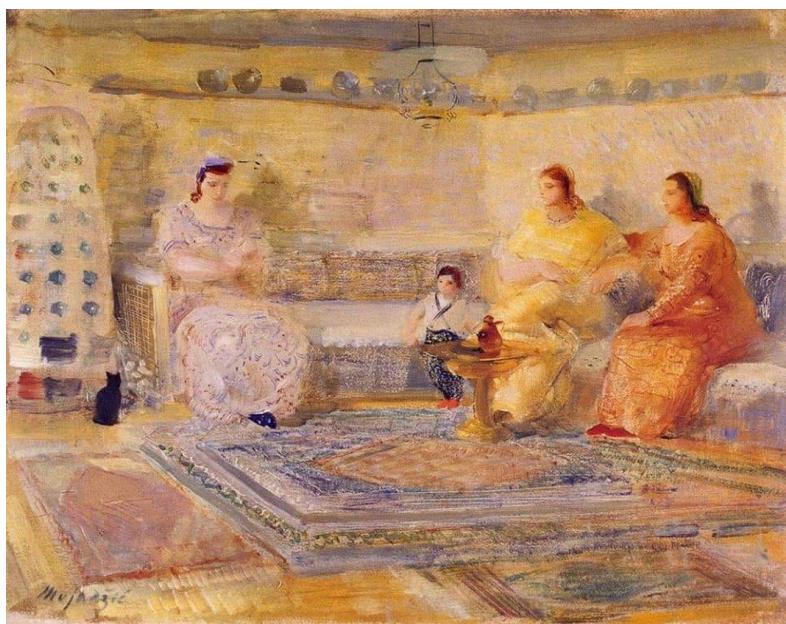
From the film 'Days and Hours'

Za razliku od Safeta Zeca, slikar Omer Mujadžić u svojim djelima stavlja više ljudi u interijer.

Pogledajte slike Omera Mujadžića i Behaudina Selmanovića koje je [priključila](#) prof. Aida Abadžić-Hodžić za 'Bosnian Experience':

Omer Mujadzic, Untitled, 1938-39

Omer Mujadžić, Bosanska soba, 1939

‘Šta za mene znači imati dom?’, trebali bismo se zapitati gledajući ove slike. Je li to mjesto gdje smo odrasli ili gdje sada odрастamo?

Je li to mjesto gdje se osjećamo sigurno?

Je li to mjesto gdje imamo slobodu da budemo ono što jesmo i da stvaramo?

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Mustafa Pezo Enterijer, 1959, tempera on cabord, 52x71 cm, object n. 1156

Na neki način Interijer Mustafe Pezo nam daje odgovor ili barem naznaku.

Dok prikazuje svoj atelje, lahko je okvire zamisliti kao ogledala, dok je umjetnik odlučio ne ulaziti u detalje s pojedinim dijelovima.

Dakle, dom je mjesto gdje možemo jasno vidjeti sebe. Dom je djetinjstvo, smijeh, sloboda da budeš ono što jesi.

I hrana koju pripremaju roditelji.

KAKO JEDEMO

Tokom našeg života jedemo na stotine različitih mesta, u različitim gradovima s različitim ljudima.

Ipak, jesti kod kuće i dijeliti hranu je sasvim druga filozofija.

Možemo vidjeti koliko pažnje redatelj filma 'Kod amidže Idriza' posvećuje upravo toj temi.

From the film 'Days and Hours'

From the film 'Days and Hours'

U filmu ima jedna scena u kojoj Sabira, jedan od glavnih likova, mjeri komade torte koje će poslužiti, a zatim stavlja veći komad za svog nećaka Fuke.

From the film 'Days and Hours'

Sve to, zajedno sa slikama, daje hrani neku vrstu ritualnog značenja.

[Safet Zec, Veliki stol s hljebom, 1996-2001](#)

Kao i u kontekstu napornog rada za vlastiti hljeb, možemo vidjeti u djelu Envera Štalje iz 1956. godine.

Mladić drži svoj hljeb kao dijete, objema rukama, privija ga uz svoja prsa. Gleda ga odozgo te na njegovom licu možemo vidjeti kako se divi komadu hljeba.

Young Man with Bread, 1956, tempera on cardboard, 94.5x51.5 cm, property of Banja Luka

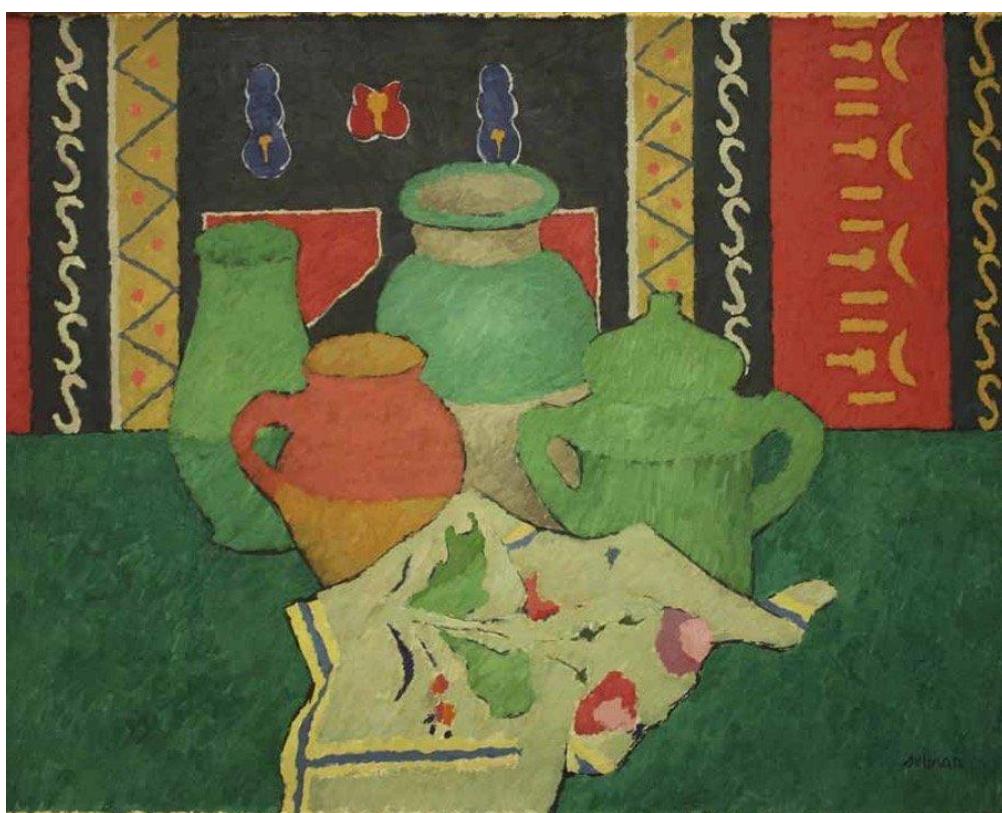
Više mrtve prirode možemo pronaći u djelima Behaudina Selmanovića.

Behaudin Selmanović, Mangala, 1950s

Behaudin Selmanović, Still life, 1957

National
Gallery of
Bosnia and
Herzegovina,
Behaudin
Selmanović
Mrtva priroda
sa čupovima,
oil on
canvas,
73x92 cm,
object n. 384

Behaudin Selmanović, Mahrame, 1964

Behaudin Selmanović, Sinija i predmeti, 1972

Ove slike nas potiču da preispitamo način na koji poslužujemo druge hranom.

Mocha set, late 19th century, Mostar, Bosnia, copper, chased, porcelain, Museum Europäischer Kulturen, Staatliche Museen zu Berlin

Mocha set, late 19th century, Mostar, Bosnia, detail

Mocha set, late 19th century, Mostar, Bosnia, detail

Želimo da sve bude lijepo i čisto, biramo najbolje setove za kafu, prostiremo najljepše stolnjake kako bismo pokazali koliko nam je stalo do svojih gostiju. Želimo da se lijepo provedu.

Ali radimo li to isto za sebe?

Jedemo li iz lijepih antiknih tanjira s buketom cvijeća na stolu, kad jedemo? Jedemo li uopšte za stolom kad smo sami?

Safet Zec, 1962

Ovo djelo Safeta Zeca možda prikazuje upravo to.

Kako uzimamo zadnji čist ili možda ne tako čist tanjur, jedemo dok radimo ili brzinski napravimo neki vrlo jednostavan obrok za 5 minuta.

Zanimljivo je da to nikada ne bismo učinili onima koje volimo.

KAKO LUTAMO

Iznenada, ostajemo bez svojih domova.

Lutanje i život u bijegu provlači se kroz djela Ismeta Mujezinovića, kao i kroz grafiku Mevludina Ekmečića.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Ismet Mujezinović 'Zbijeg', ulje na platnu, 100yx70 cm, object n. 234

Uzimate dijete za ruku i bježite. Možda zbog rata, siromaštva, ili želje za boljim životom. Sve što znate je da nikada neće biti lako.

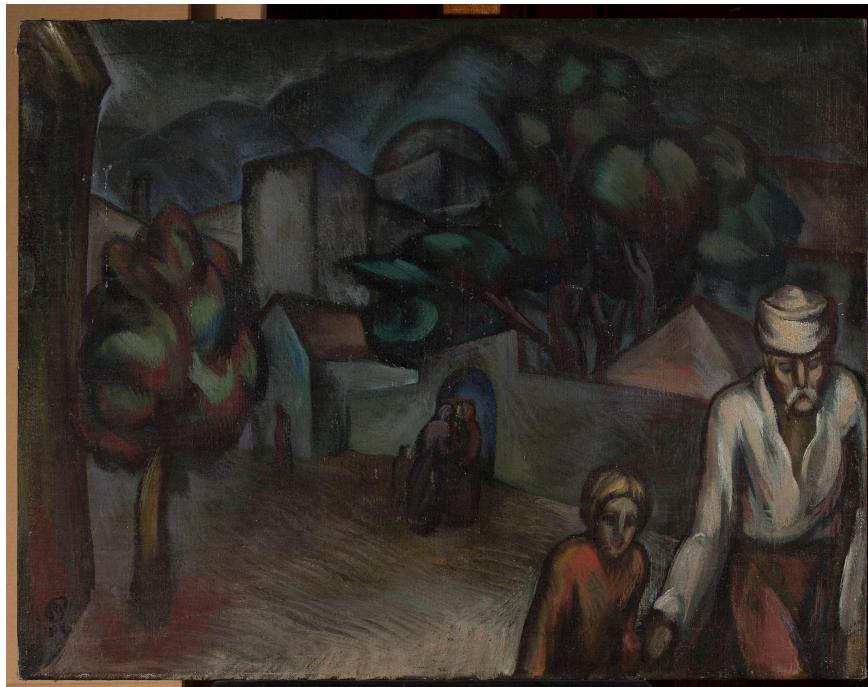

Ismet Mujezinović, Neretva battle, Centar za kulturu Tuzla

Mevludin Ekmečić, Winter, Bosnia, 1992-93. Art Collection of the Bosniak Institute – Foundation of Adil Zulfikarpašić.

Istu priču nalazimo i u nekim starijim djelima, poput ove slike Romana Petrovića.

The National Museum in Warsaw, Roman Petrović, City landscape with figures, 1924

Ako imate sreće, imat ćeće vremena da spakujete stvari. U suprotnom, u jednom trenutku svog života jednostavno izađete kroz ta vrata i više se ne vraćate.

Kako tada vrijeme zastane dočarao je umjetnik Edin Numankadić u svojoj umjetničkoj instalaciji 'Ratni tragovi'. Prikazuje umjetnikov atelje u Sarajevu za vrijeme opsade.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Edo Numankadić Ratni tragovi, 1993.
installation, object n. 5269

Prikazuje umjetnikov atelje u Sarajevu za vrijeme opsade.

Edin Numankadić, Traces of War, 1993, detail

Edin Numankadić, Traces of War, 1993, detail

Edin Numankadić, Traces of War, 1993, detail

Iznenada, ne znate koje su vam stvari najpotrebnije. Dnevnik? Topla odjeća? Hrana? Voda? Knjiga? Slika voljene osobe? Lijekovi? Karmin?

I ne radi se samo o tome šta morate ponijeti, već i šta morate ostaviti iza sebe.

I tako odjednom morate odrediti prioritete za nekih 5 minuta.

A kada nađete drugi dom, on nikako nije isti kao onaj koji ste napustili, nego je samo dio prostora koji zauzimate.

Novi jezici zvuče nejasno, gradovi izgledaju nepoznato, nova lica izgledaju zamagliena.

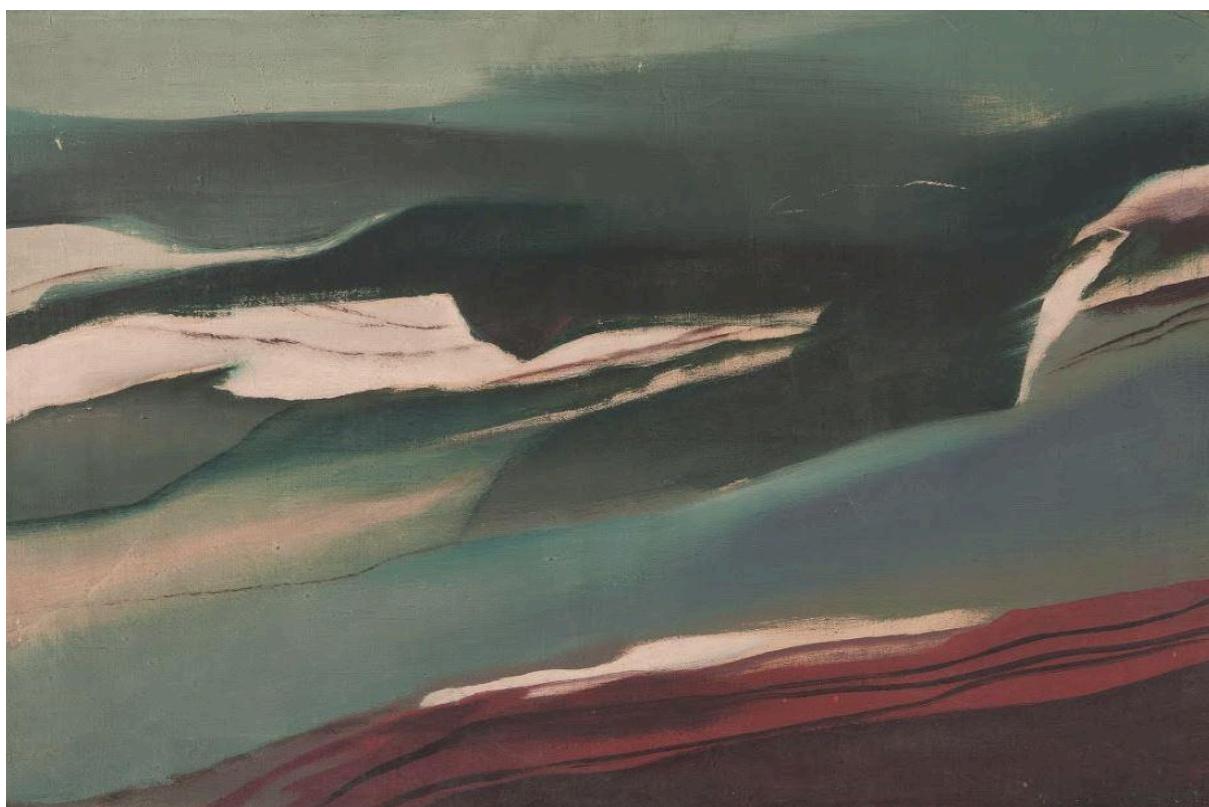
(Na ovim slikama je prikazan osjećaj kako je to živjeti daleko od kuće)

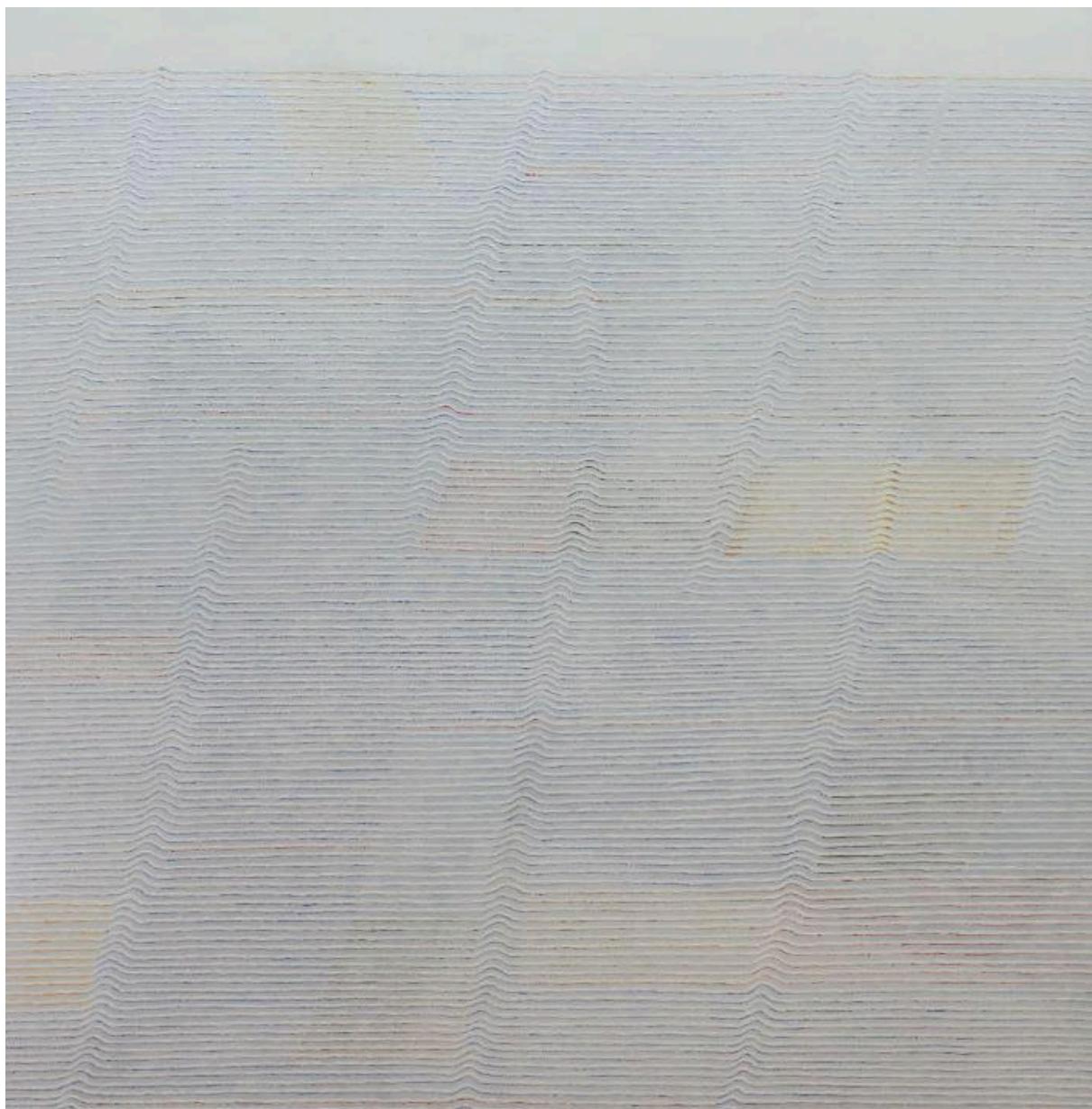
National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Mensur Dervišević Prostor, oil on canvas, 70,5x99,5 cm, object n. 2961

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Afan Ramić *Predio sa dugom*, ulje na platnu, 50,7x72,5 cm, object n. 2383

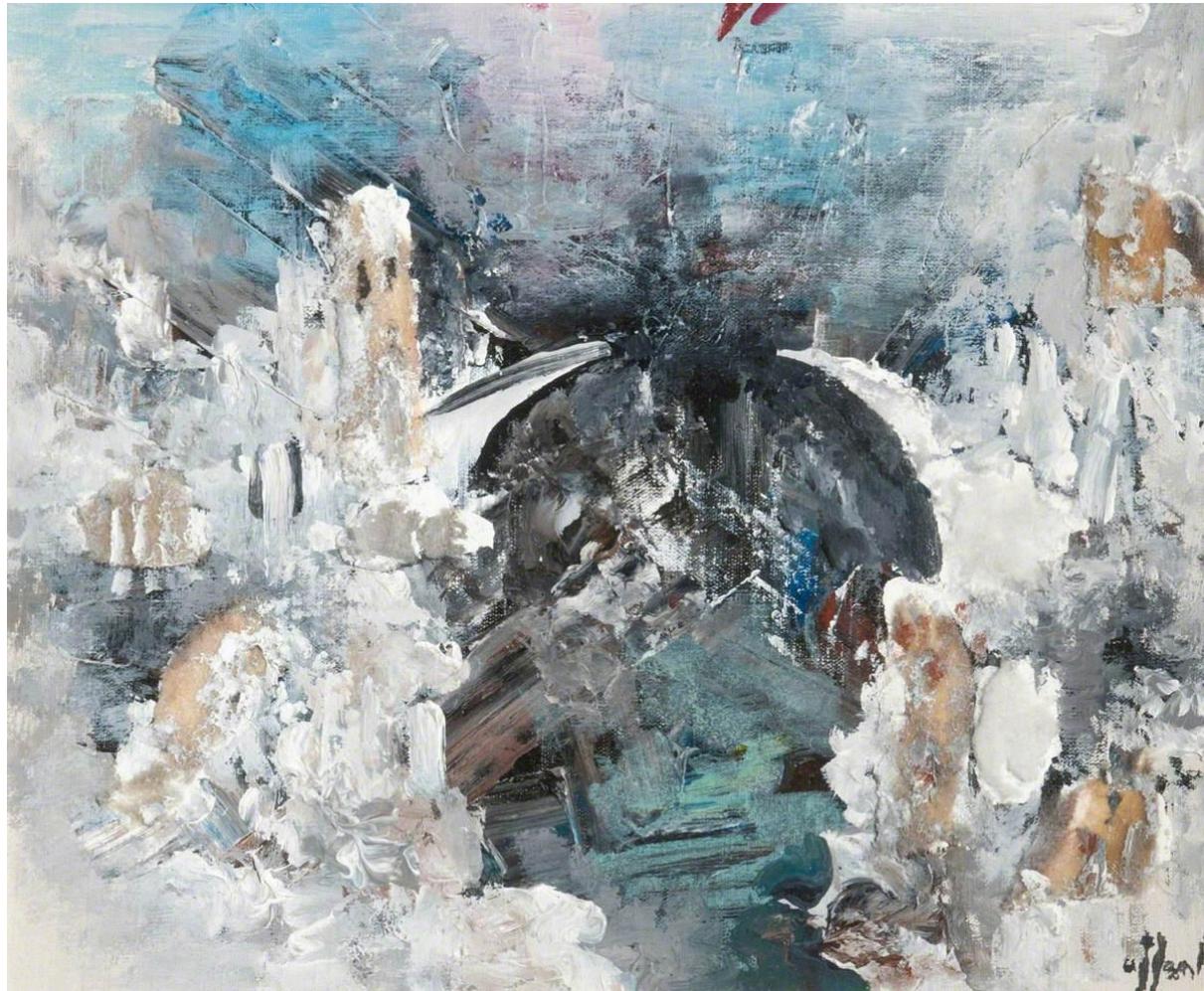

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Milorad Ćorović Igman, oil on canvas, 50x65, object n. 3229

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Bekir Misirlić Bijela visoravan, 1981. oil on canvas, 135x135 cm, object n. 3750

A onda nakon dugih mjeseci i godina, počinjete jasnije vidjeti to mjesto. Kao da se ovaj bijeli šum, kojeg je prikazao Bekir Misirlić, oblikuje u vaš novi dom.

Bridge over the River Neretva by Affan Ramić (1932-2015), Royal Victoria Hospital, Belfast.
Image courtesy of the Belfast Health and Social Care Trust

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Mica Todorovic Jesen, 1956, oil on canvas, 40x52,5 cm, object n. 165

Počinju postavljati pitanja, uvijek imamo te glupe male razgovore o tome ko smo bili i gdje smo živjeli.

To je opisano riječima pjesnika Maka Dizdara:

Pitao jednom tako jednoga vrli pitac neki:

A tko je ta šta je ta da proštiš

Gdje li je ta

Odakle je

Kuda je
Ta
Bosna
Rekti.
A zapitani odgovor njemu hitan tad dade:
Bosna da protiš jedna zemlja imade
I posna
I bosa da protiš
I hladna i gladna
I k tomu još
Da protiš
Prkosna
Od
Sna".

Mahmutčehajić, R., Risaluddin, S., Jones, F. R. (2011). Across the River: On the Poetry of Mak Dizdar. Združene države Amerike: Fordham University Press.

Najtužnije od svega je to što nikada neće stvarno osjetiti koliko su naše domovine bile lijepе, bogate, gostoljubive.

Dok nisu prestale biti takve.

KAKO UMIREMO

Smrt nas može uplašiti na mnogo načina.

Gradeći porodicu i rađajući djecu stvaramo i podsjetnik na svoje godine i na to da život ide prema svom logičnom kraju. To može biti teško prihvatići.

Omer Mujadžić, U interijeru,
1978

Ismet Mujezinović

Ili obrnuto, bivajući u ulozi djece neminovno ćemo osjetiti kako nam roditelji svakog dana izmiču iz ruku.

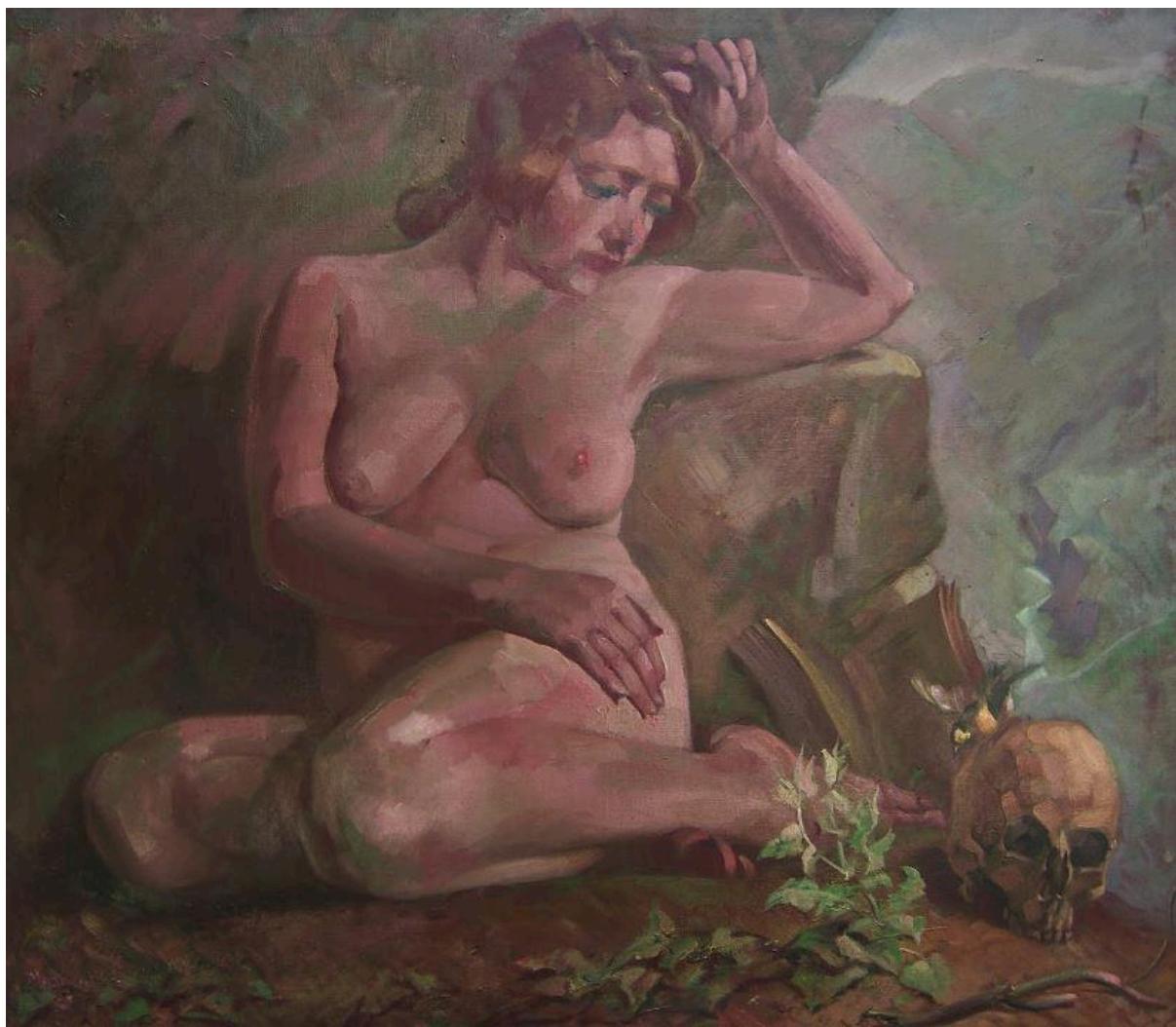

Ismet Mujezinović

Ili možda se sjetimo nekoga koga smo već izgubili - bilo šta, bilo ko može biti podsjetnik na neizbjegnu smrt, što nije nužno ni loše ni dobro.

"Potreban je cijeli život da naučimo kako živjeti, i - što će vas možda još više začuditi - potreban je cijeli život da naučimo kako umrijeti", napisao je Lucius Seneca u moralnom eseju 'O kratkoći života'. I to stvarno ima smisla.

Više o životu i smrti možemo vidjeti u djelu Đoke Mazalića „Marija Magdalena“ iz 1936-37.

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Đoko Mazalić Magdalena, around 1936/7, oil on canvas, 120x136 cm, object n. 3226

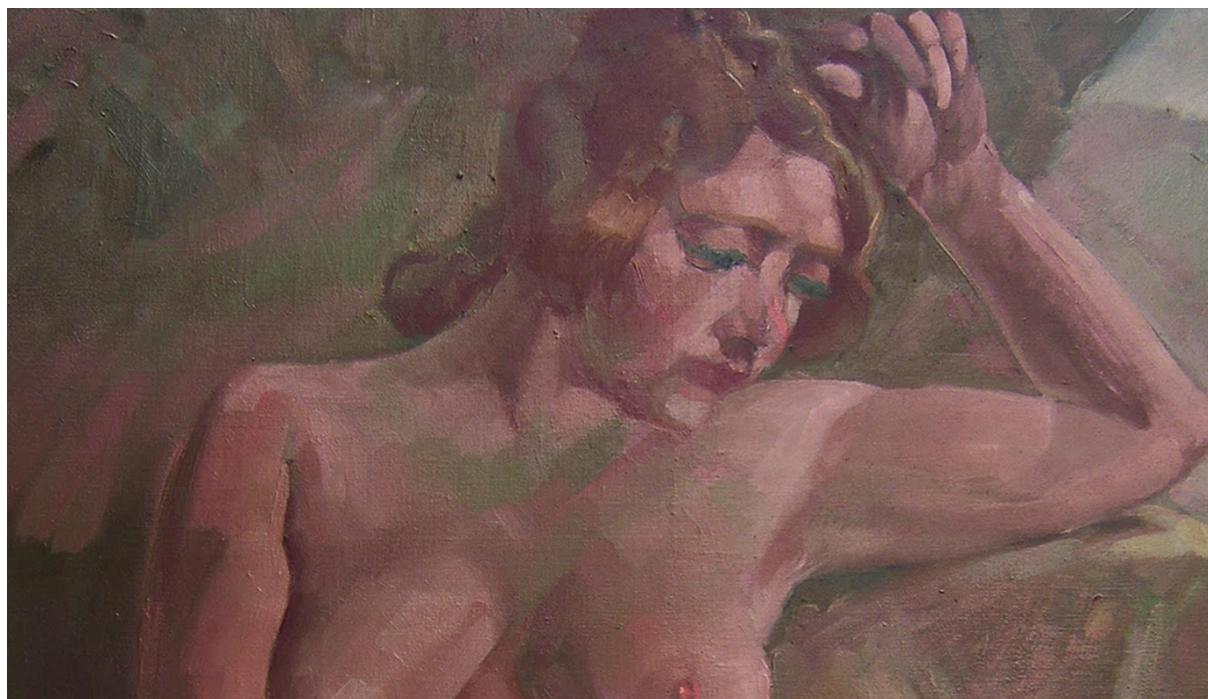
Vidimo mladu golu ženu koja sjedi na tlu. Gleda u lobanju pored sebe i čini se da ne primjećuje zelene biljke koje se nalaze pored nje.

Đoko Mazalić,
Mary Magdalene,
1936-37, detail

Zaista je fascinantno kako život i smrt leže pred nogama ove žene i kako mirno izgleda njen pogled.

Nema straha, nema tjeskobe, ne pokušava da pobegne.

Čitamo u Propovjedniku 3: ‘*Sve ima svoje doba i svaki posao pod nebom svoje vrijeme....*’

Ono što je Mazalić stvorio svojim djelom ‘Marija Magdalena’ savršena je ilustracija za ‘ima vrijeme kad se rađa i vrijeme kad se umire’.

Imamo vremena i prilike razmisliti o tome kakva smo osoba bili tokom svog života.

Možemo upoznati svoje identitete: bili smo studenti, prijatelji, muževi i žene, radnici, igrači, vjernici, varalice, izdajice, bilo šta...

Baš kao što je Salim Obračić odlučio podijeliti sliku ‘Žene s Kosova kod Maglaja’ na dva dijela – mutnu i jasnu – kao što su i naša sjećanja.

Salim Obračić, Women from Kosovo near Maglaji, 1985, Galerija AB Maglaj

Kao da imamo priliku pogledati se u oči i vidjeti žalimo li i za čim.

Narcis Kantardžić, Landscape, 1986

Postalo mi je jasno kako čovjek umire, i video sam da nije teško. Ni lako. Nije ništa.

Samo se sve manje živi, sve manje se misli, i osjeća, i zna, bogato životno kolanje presušuje, i ostaje tanki končić nesigurne svijesti, sve siromašniji, sve beznačajniji.

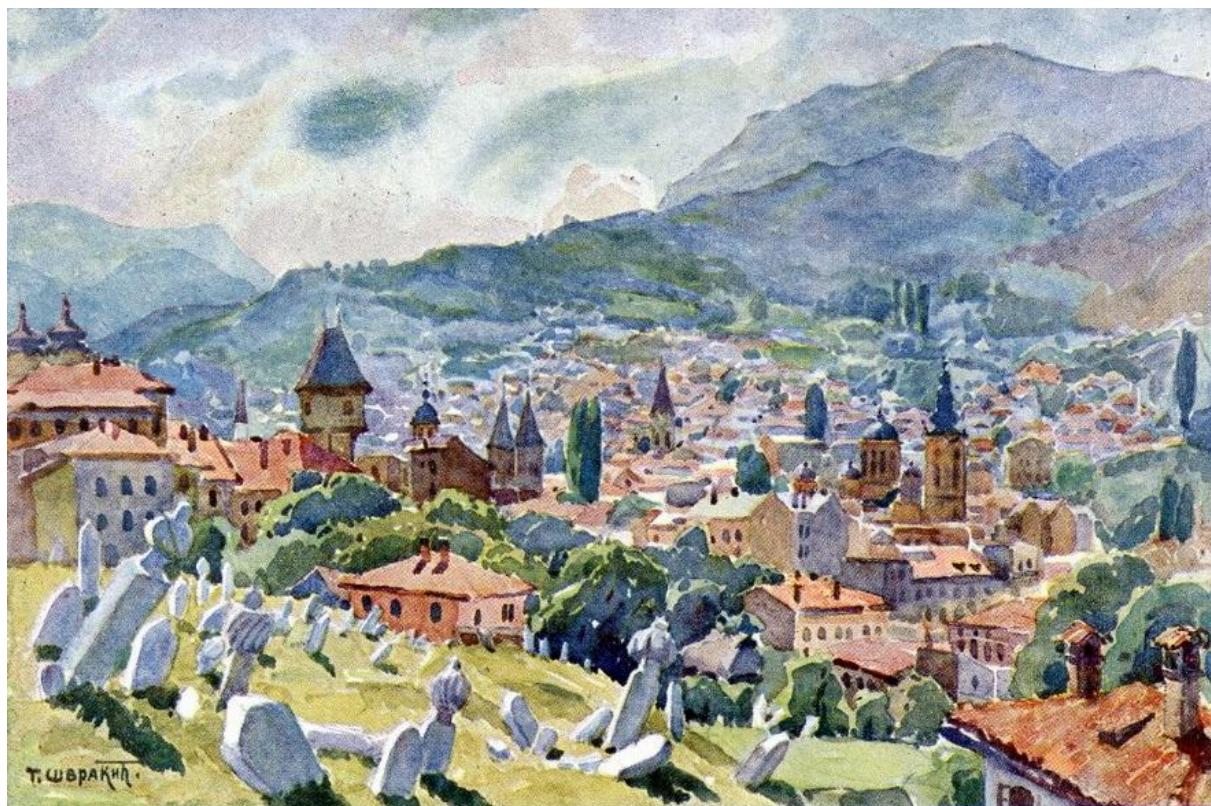
I onda se ne desi ništa, ne bude ništa, bude ništa.

I ništa, svejedno, -

iz knjige "Derviš i smrt" Meše Selimovića.

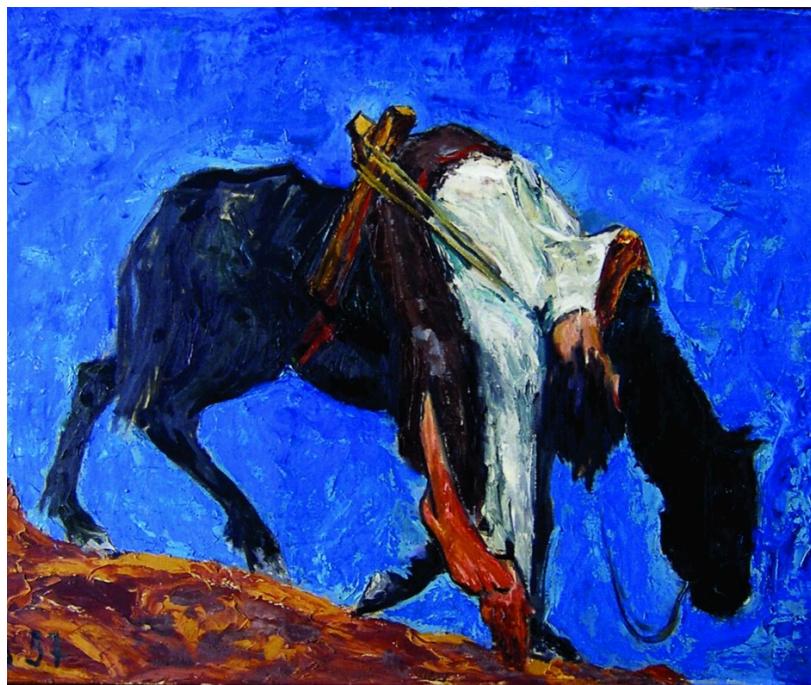
Selimović, Meša., Fabrio, Nedjeljko. Derviš i smrt. Hrvatska: Školska knjiga, 1980.

A onda je gotovo.

Todor Švrakić, Panorama of Sarajevo, postcard, sent in 1923

HOW WE REACH IMMORTALITY

National Gallery of Bosnia and Herzegovina, Vojo Dimitrijević Tifusar, 1957, oil on canvas, 105x140 cm, object n. 413

Vojniku je ime Kara-Zaim. Sad je sjenka nekadašnjeg Kara-Zaima, sad je dronjak onog neustrašivog mladića što je golom sabljom išao na golu sablju, dok mu jedna, ulanska, nije otvorila put između rebara na prsima i leđima.

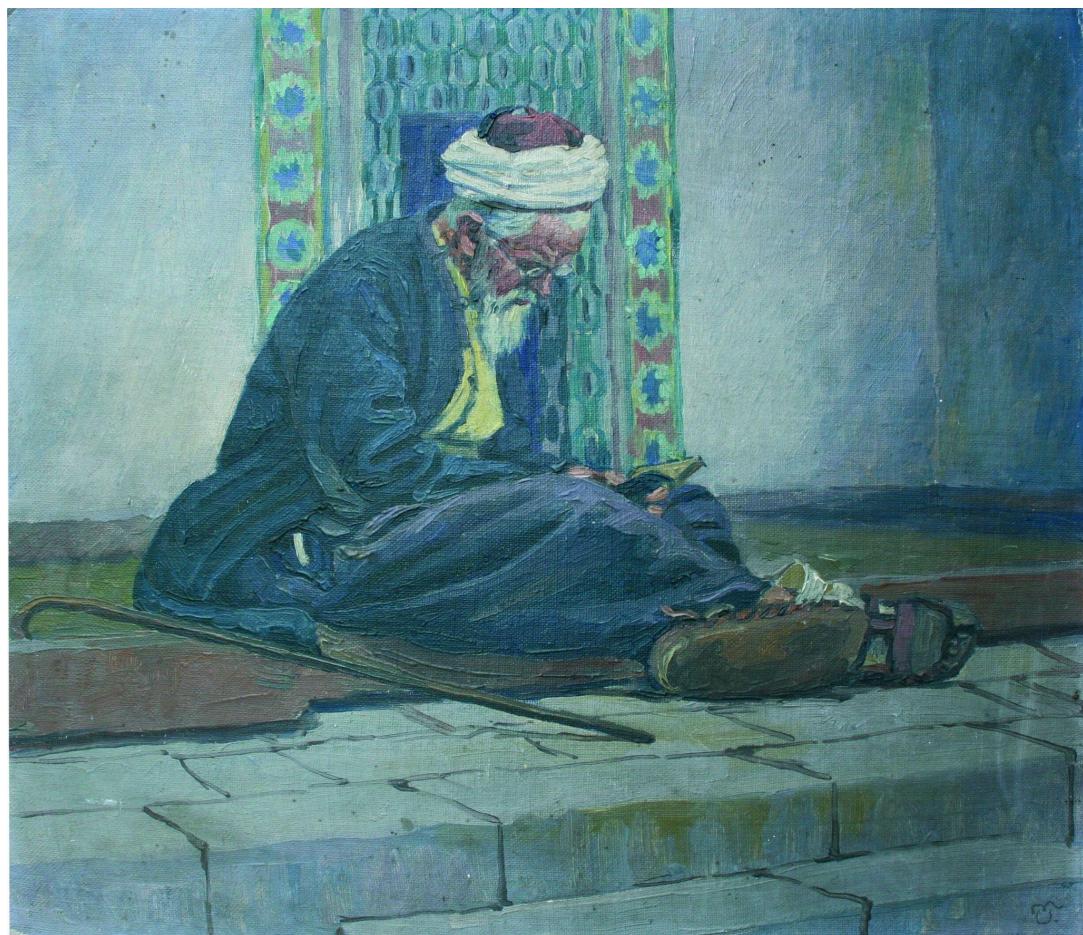
Do tada je boden, zasijecan, sječen, skraćivan, nije imao pola lijevog uha, ni tri prsta na lijevoj ruci, lice mu je išarano crvenim brazdama na kojima ne izrasta nova koža, ostale biljege sakrivao je haljinama, i uvijek je lako preboljevalo i vraćao se u bitke.

Krv mu je bila jaka, i duboki zasjeci u mlado meso brzo su zacjeljivali".

Selimović, Meša., Fabrio, Nedjeljko. Derviš i smrt. Hrvaska: Školska knjiga, 1980.

Kada se pripovjedač, Derviš, susreće s bivšim bratom po oružju, prvo što mu pada na pamet je Kara-Zaimovo junaštvo iz ratnih dana.

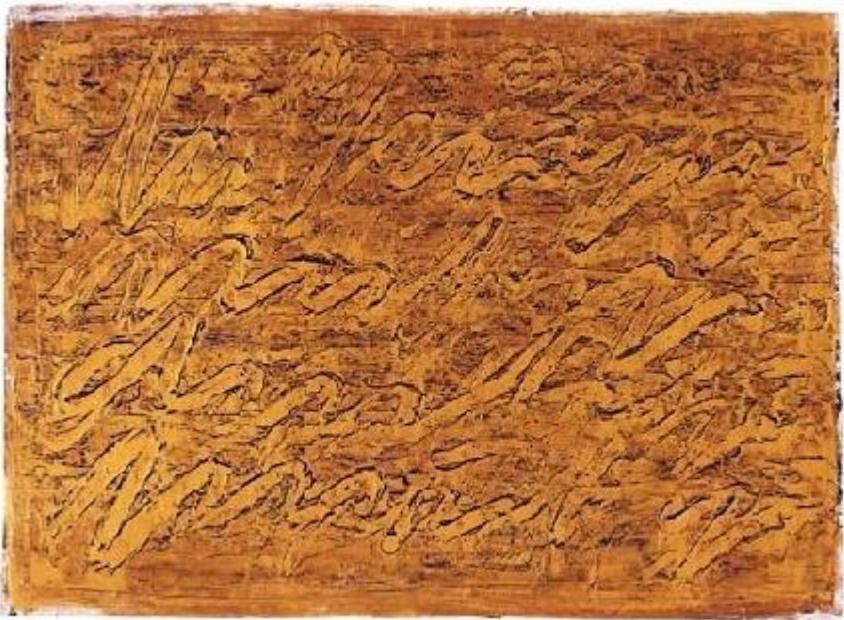
Kroz priče o našim životima, kroz legende, a možda i mitove dostižemo besmrtnost.

Muzej Sarajeva, Petar Tješić, Derviš pred džamijom, 1920s

Kroz slova koja pišemo i slike koje stvaramo dostižemo besmrtnost, jer papir, platno, kamen, glina i tako dalje, čuvat će ono što želimo reći hiljadama i milionima godina.

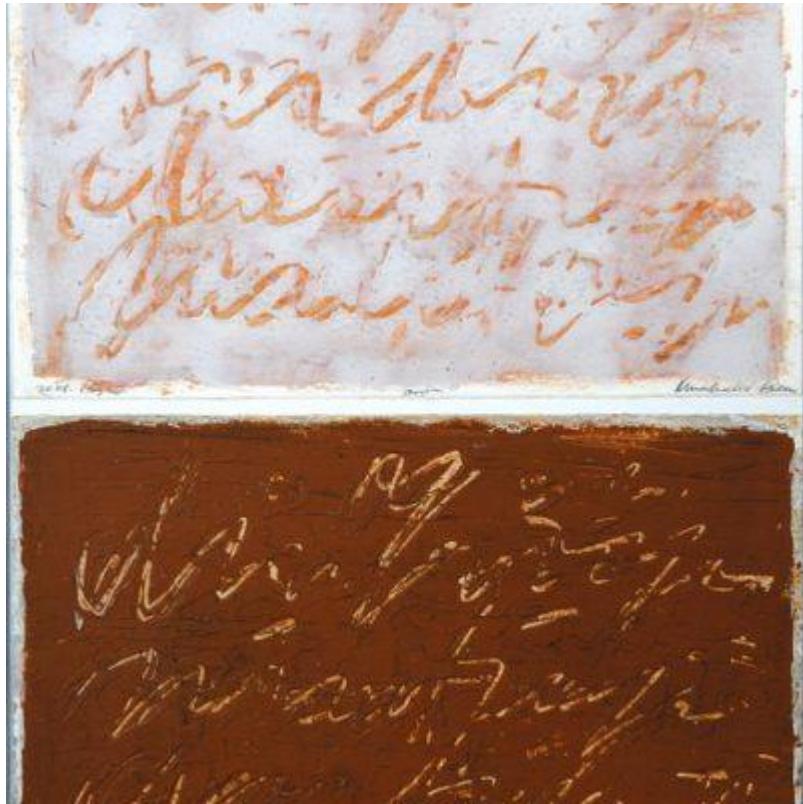
Baš kao što nas Numankadićeve 'Bilješke' podsjećaju na prahistorijske crteže na stijenama, znamo da će svaka riječ ostati zapamćena.

Edin Numankadić, The note 2, 2004

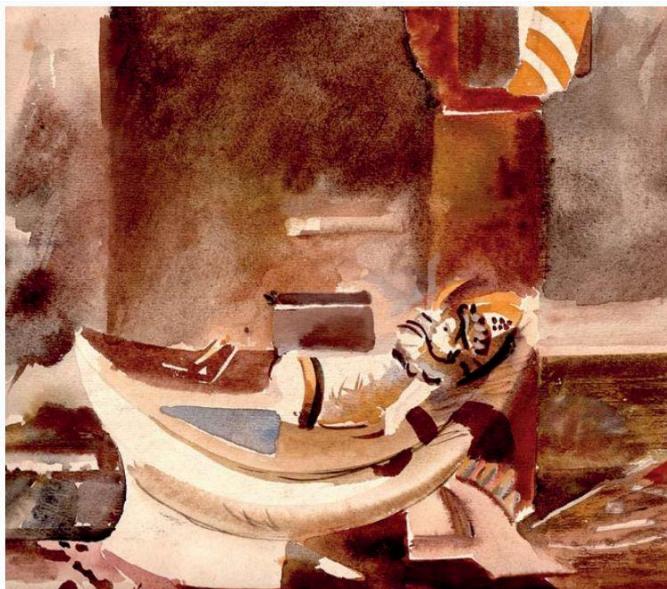

Prehistoric
painting of bison
in the cave of
Chauvet-Pont
d'Arc, Ardèche,
France,
between 30,000
and 32,000 BC

Edin Numankadić, The note 4, 2004

Dostižemo besmrtnost kroz našu djecu jer su oni nastavak nas.

Дјевојчица у колијевци, 1964, акварел, 25x24 см
Little Girl in a Cradle, 1964, watercolour, 25x24 cm

Muzej savremene umjetnosti Republike Srpske, Enver Štaljo, The little girl in the cradle, 1964

Oni dolaze na ovaj svijet a zatim se sve ponavlja iznova.

